

Skyddade kulturmiljöer i Norrbottens kustland och skärgård

LÄNSSTYRELSEN
I NORRBOTTENS LÄN
RAPPORTSERIE
NUMMER 17/2006

ISSN 0283-9636

Tryck: Endast digitalt publicerad

Författare och kontaktperson: Kerstin Lundin-Segerlund

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Telefon 0920-960 00

Postadress: 971 86 LULEÅ

Besöksadress: Stationsgatan 5

Internet: www.bd.lst.se

E-post: lansstyrelsen@bd.lst.se

Innehållsförteckning

1. SAMMANFATTNING	4
2. INLEDNING	4
2.1. BAKGRUND.....	4
2.2. SYFTE	5
2.3. ARBETSMETOD	5
2.4. AVGRÄNSNINGAR.....	6
2.5. STUDERAT MATERIAL OCH KÄLLOR	6
3. OLIKA FORMER AV SKYDD FÖR KULTURMILJÖVÄRDEN.....	7
3.1. DETALJPLANER OCH OMRÅDESBESTÄMMELSER	7
3.2. BYGGNADSMINNEN	7
3.3. SKYDDADE KYRKOR	8
3.4. OMRÅDESSKYDD GENOM NATUR- OCH KULTURRESERVAT, SAMT NATIONALPARK	8
4. UPPFÖLJNING AV MILJÖMÅLEN MED HJÄLP AV INDIKATORER	8
5. RESULTAT FRÅN KARTLÄGGNINGEN AV SKYDDET.....	9
6. DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	10
7. LITTERATUR OCH KÄLLOR.....	12
7.1. KÄLLOR	12
8. BILAGOR	13
BILAGA 1.....	13
<i>Byggnadsminnen i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård</i>	<i>13</i>
BILAGA 2.....	14
<i>Kyrkor/kapell i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård</i>	<i>14</i>
BILAGA 3.....	15
<i>Nationalparker i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård</i>	<i>15</i>
BILAGA 4.....	16
<i>Naturreservat i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård.....</i>	<i>16</i>
BILAGA 5.....	17
<i>Gällande planer och områdesbestämmelser i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens kustland och skärgård</i>	<i>17</i>
BILAGA 6.....	20
<i>Förslag till indikatorpresentation av indikatorn ”Skyddade kulturmiljöer i kommunala planer och områdesbestämmelser”</i>	<i>20</i>

Skyddade kulturmiljöer i Norrbottens kustland och skärgård

1. Sammanfattning

Syftet med den här studien har varit att kartlägga i vilken utsträckning kust- och skärgårdsområden med utpekade höga kulturvärden är skyddade samt att utreda möjligheterna att använda bl.a. detaljplaner och områdesbestämmelser som en indikator för att följa upp delmål 1 under miljö kvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård.

Den skyddade arealen har kartlagts genom uppföljningar av antalet byggnadsminnen, antalet skyddade kyrkor eller kapell, antalet kulturmiljöer inom nationalparker och naturreservat, samt antalet planer och områdesbestämmelser som tillgodoser kulturvärden inom utpekade värdefulla kulturmiljöer.

Undersökningen visar att skyddet av värdefulla kulturmiljöer vid kusten och i skärgården ännu är relativt svagt och att arbetet med att skydda värdefulla kulturmiljöer måste intensifieras om vi ska nå målet att ”minst 70 procent av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden ska ha ett långsiktigt skydd 2010”.

I rapporten föreslås också att antalet planer och områdesbestämmelser som tillgodoser kulturvärden fortsättningsvis används som regional indikator för att följa utvecklingen av skyddet av värdefulla kulturmiljöer. Denna indikator kommer på sikt att visa på om kommunerna blir bättre på att skydda t.ex. den befintliga kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i Norrbottens kustland och skärgård.

2. Inledning

2.1. Bakgrund

Hav i balans samt levande kust och skärgård är ett av femton svenska miljö kvalitetsmål som beslutats av riksdag och regering. I ett generationsperspektiv syftar målet bl.a. till att varsamt bruka, värna och utveckla kust- och skärgårdslandskapets kulturarv, byggnader och miljöer med särskilda värden.

För att uppnå miljö kvalitetsmålet har riksdagen även beslutat om ett antal delmål som ska vara uppfyllda senast till 2010. Ett av dessa delmål (delmål 1) anger att minst 50 procent av skyddsvärda marina miljöer och minst 70 procent av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden ska ha fått ett långsiktigt skydd till 2010. Delmålet gäller med samma formulering även för det regionala miljömålsarbetet i Norrbottens län, (se Miljömål för Norrbottens län, länsstyrelsen i Norrbotten och Skogsvårdsstyrelsen, 2004).

För att kunna följa upp delmål 1 är en förutsättning att det förs löpande statistik över skyddade kulturvärden. Idag saknas dock i stor utsträckning lättillgänglig och relevant statistik för uppföljningar av skyddet av värdefulla kulturmiljöer vid kusten och i skärgården. Exempelvis saknas statistik om hur många kulturhistoriskt värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer som är skyddade genom beslut i Plan- och bygglagen, PBL. Länsstyrelsen i Norrbottens län har därför ansökt och erhållit medel av Miljömålsrådet för genomförande av ett utvecklingsprojekt angående möjligheten att använda bl.a. detaljplaner och områdesbestämmelser som en indikator för att följa i vilken utsträckning kulturhistoriskt värdefulla kust- och skärgårdsområden är skyddade.

I detaljplaner och områdesbestämmelser kan det finnas bestämmelser som tillgodoser kulturvärden inom utpekade kulturhistoriskt värdefulla områden. Denna typ av data (för skydd av kulturvärden) finns dock i dagsläget bara delvis sammanställd och digital. Genom manuella och digitala insatser skulle ett underlag till en sådan indikator kunna tas fram. I arbetet ingår även att utveckla rutiner för hur nya uppgifter kontinuerligt ska bearbetas så att uppföljningen fortsättningsvis blir så effektiv som möjligt.

2.2. Syfte

Syftet med studien ”Skyddade kulturhistoriska värden i Norrbottens kustland och skärgård” är att kartlägga i vilken utsträckning kust- och skärgårdsområden med utpekade höga kulturvärden är skyddade samt att utreda möjligheterna att använda bl.a. detaljplaner och områdesbestämmelser som en indikator för att följa upp delmål 1 under miljö kvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård.

2.3. Arbetsmetod

Studien består i en genomgång av kommunernas detaljplaner och områdesbestämmelser samt övrigt skydd för kulturvärden vid kusten och skärgården för att :

- Undersöka i vilken utsträckning utpekade kulturhistoriskt värdefulla områden är skyddade.
- Kartlägga typen av skydd (t.ex. skydd i detaljplaner, områdesbestämmelser, byggnadsminnen, skyddade kyrkor eller naturreservat).
- Utveckla metod för att om möjligt kunna använda detaljplaner och områdesbestämmelser som indikator för uppföljningar av delmål 1.
- Lägga upp rutiner för framtida kontinuerlig uppföljning och datainsamling.

2.4. Avgränsningar

Med ”utpekade kulturhistoriskt värdefulla områden” avses i denna studie befintliga riksintressen för kulturmiljövården i länet och regionala kulturmiljöer enligt länets kulturmiljöprogram.

Vid genomgången av vilka kulturvården som är skyddade inom miljö kvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård har även gjorts en geografisk avgränsning av undersökningsområdet. Denna omfattar kustkommunerna Haparanda, Kalix, Luleå och Piteå kommuner öster om E4:an genom länet. Dessutom har tätorter och småorter uteslutits ur undersökningsområdet, utifrån en tolkning att miljö kvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård geografiskt främst berör områden som ligger utanför tätbebyggda områden. (Tätbebyggda områden beaktas dessutom i stor utsträckning inom miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö, delmål 2).

Som underlag för att avgränsa bort tätorter och småorter har använts SCB:s avgränsningar för tätorter och småorter inom aktuellt område. Dessa avgränsningar finns som digital shapefil, men framgår även i kartunderlag till översiktskartan (även kallad Röda kartan) i skala 1:250:000 samt i vägkartan (även kallad Blå kartan) i skala 1:100:000. Studier av skyddet inom utpekade kulturhistoriskt värdefulla områden som ligger inom en tätort eller småort har på så sätt utgått ur denna undersökning. Detsamma gäller om de bärande delarna i en utpekad kulturhistoriskt värdefull miljö ligger inom en tätort eller småort, alternativt att de är belägna väster om E4:an. Då har hela området plockats bort ur undersökningen.

2.5. Studerat material och källor

Det skriftliga material som studerats består för detaljplaner och områdesbestämmelser av antagna och lagakraftvunna planer som beslutats enligt PBL och planer från tiden före PBL, som fastställts enligt byggnadslagen och byggnadsstadgan (BL/BS). De studerade akterna förvaras i länsstyrelsens plan- och kartarkiv. Alla gällande planer (beslutade enligt PBL eller BL/BS) finns registrerade i en shapefil, vilket gör att alla aktuella planer som berör utpekade kulturhistoriskt värdefulla områden inom undersökningsområdet enkelt kunnat sökas fram.

När det gäller material om byggnadsminnen och skyddade kyrkor så har länsstyrelsens kulturmiljöenhet förteckningar över länets byggnadsminnen och en tryckt skrift över kyrkorna i Norrbotten, (tryckt 1997).

För kartläggningen av övrigt skydd inom de utpekade kulturhistoriskt värdefulla områdena i kusten och skärgården har underlag om naturreservat och nationalparker sökts fram via shapefiler och tillhörande beslutsdokument och skötselplaner på länsstyrelsens naturvårdsenhet. Däremot saknas kulturresevat inom aktuellt undersökningsområde och uppföljningar av kulturresevatsskyddet har därmed utgått ur denna undersökning.

3. Olika former av skydd för kulturmiljövärden

3.1. Detaljplaner och områdesbestämmelser

Plan- och bygglagen, PBL, trädde i kraft 1987 och den ger kommunerna ett huvudansvar för plan- och byggprocessen och att PBL efterföljs.

I detaljplaner som beslutas enligt PBL regleras byggrätter, markens användning och hur miljön kan förändras eller bevaras. Områdesbestämmelser reglerar inte byggrätter, men mark- och vattenanvändning kan läggas fast liksom lovpikten för tillbyggnader eller mindre förändringar. Detaljplaner och områdesbestämmelser är juridiskt bindande.

I både detaljplaner och områdesbestämmelser kan bestämmelser införas som reglerar hanteringen av kulturvärden inom området. Detaljplaner görs framför allt vid större förändringar. De har en genomförandetid av 5-15 år och fortsätter att gälla så länge inte planen ändras. Andra intressen än t.ex. kulturvärden som skall beaktas enligt PBL kan dock leda till ändringar i detaljplanen eller områdesbestämmelsen och kan vid den prövningen komma att ges företräde framför ett bebyggelseskydd.

Det finns även äldre ännu gällande planer från tiden före PBL som fastställts enligt byggnadslagen och byggnadsstadgan, BL/BS, och som kan ge skydd för kulturvärden i bebyggelsen.

Inom undersökningsområdet har vi därför i detta projekt valt att vid kartläggningen av skydd enligt detaljplaner och områdesbestämmelser registrera alla former av planbeskrivningar och planbestämmelser som syftar till att värna kulturvärdena. Det innebär att även ännu gällande skydd för kulturvärden enligt den äldre byggnadslagen och byggnadsstadgan har registrerats inom undersökningsområdet.

3.2. Byggnadsminnen

Byggnader eller bebyggelseområden, samt parker och trädgårdar eller andra anläggningar av kulturhistoriskt värde kan skyddas som byggnadsminne enligt Kulturminneslagen, KML 3 kap, om de är *”synnerligen märkliga”* genom sitt kulturhistoriska värde. I särskilda skyddsföreskrifter anges hur byggnaden ska vårdas och underhållas samt på vilket sätt den inte får förändras. Det finns två typer av byggnadsminnen, statliga och enskilda byggnadsminnen. Om staten är ägare är byggnadsminnet statligt och då beslutas och hanteras ärendet av Riksantikvarieämbetet. Övriga enskilda s.k. vanliga byggnadsminnen beslutas och hanteras av länsstyrelsen.

Byggnader som skyddas genom KML har ofta ett starkare skydd genom KML än genom PBL. Problemet är dock att endast en mycket liten andel av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen kan komma ifråga för byggnadsminnesförklaring.

3.3. Skyddade kyrkor

De kyrkobyggnader som är uppförda före 1939 är skyddade enligt Kulturminneslagen, KML 4 kap, genom att de inte får förändras på något väsentligt sätt utan tillstånd av länsstyrelsen. Tillståndet gäller för rivning, flyttning och ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med fast inredning och konstnärlig utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning. Genom beslut av Riksantikvarieämbetet kan även enskilda, särskilt kulturhistoriskt värdefulla kyrkor som tillkommit efter 1939 skyddas enligt KML.

3.4. Områdesskydd genom natur- och kulturresevat, samt nationalpark

Mark- och vattenområden kan enligt Miljöbalken, (MB 7 kap), skyddas som naturresevat eller kulturresevat i syfte att bevara den biologiska mångfalden, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer, tillgodose områden för friluftslivet eller bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Det är länsstyrelsen eller kommunen som har rätten att bilda natur- eller kulturresevat. Genom riksdagsbeslut kan statliga mark- och vattenområden även förklaras som nationalpark i syfte att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i *väsentligt oförändrat skick*.

För att bevara och skydda kulturvärden inom t.ex. ett naturresevat krävs dock i många fall även skötsel av t.ex. tidigare hävdad mark och vård av byggnader utöver själva områdesskyddet. Om skötselplanen för det skyddade naturresevatet inte innehåller krav på skötsel för i området förekommande kulturobjekt så innebär områdesskyddet därmed inget egentligt skydd för de kulturobjekt som behöver vård och skötsel för att bevaras. I föreliggande studie har därför lagts stor vikt vid att inom undersökningsområdet undersöka om områdesskydd genom t.ex. naturresevat innehåller krav på skötsel och vård i skötselplanen.

4. Uppföljning av miljömålen med hjälp av indikatorer

I miljömålsarbetet är en viktig del att utvärdera om utvecklingen går i rätt riktning eller inte. Syftet med uppföljningen är bl.a. att redovisa om och hur vi närmar oss målen och om takten är tillräcklig för att målen skall nås inom den tid som beslutats, (se regeringens proposition 2000/01:130).

De indikatorer som används i uppföljningen av miljökvalitetsmålen följer främst upp delmålen. Indikatorerna förser beslutsfattare och andra målgrupper med underlag för åtgärder och beslut och de är framtagna så att de årligen ska kunna följas upp utan stora kostnader för utföraren av uppföljningen. Därför bygger de ofta på data som tas fram kontinuerligt i andra sammanhang t.ex. inom myndigheternas ordinarie verksamhet. Det innebär att det inte alltid är de indikatorer som vore bäst som valts, utan att de valda indikatorerna ofta är de som har varit möjliga att arbeta med inom befintliga ramar.

För miljökvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård finns en indikator föreslagen för uppföljning av delmål 1 i Miljömålskommitténs betänkande (SOU 2000:52). Den föreslagna

indikatorn är skyddade havs- och kustområden fördelat på skyddsform och typ av miljö och är tänkt att följa upp den del av delmålet som anger att ”senast år 2010 ska minst 50 procent av skyddsvärda marina miljöer och minst 70 procent av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden ha ett långsiktigt skydd”. Denna indikator har dock i dagsläget inte tagits i drift på nationell nivå och finns därför inte presenterad på miljömålsportalen. Däremot finns i den nationella uppföljningen en indikator som följer antalet skyddade byggnadsminnen i hela landet och i respektive län, se miljömålsportalen www.miljomal.nu. Av denna indikator går det dock inte att utläsa hur stor andel av de skyddade byggnadsminnena som är belägna i kust- och skärgårdsområden.

För att få en uppfattning om skyddet av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden skulle det behövas indikatorer som följer t.ex. andel/areal naturreservat i kust- och skärgårdsområden, andel/areal kulturreservat i kust- och skärgårdsområden, antalet byggnadsminnen i kust- och skärgårdsområden, andel/areal detaljplaner och områdesbestämmelser (som värnar natur/kulturvärden) i kust- och skärgårdsområden o.s.v. Alternativt att man i en och samma indikator följer skyddade havs- och kustområden, enligt förslaget i miljömålskommitténs betänkande.

5. Resultat från kartläggningen av skyddet

Genomgången av skyddet inom undersökningsområdet visar att två fyrplatser (belägna på Malören respektive Rödkallen) har skydd som byggnadsminnen och att även fem skärgårdskapell (belägna på Brändöskär, Malören, Rödkallen, Sandskär och Småskär) uppbär skydd enligt kulturminneslagen (se bilaga 1 och 2).

Av de utpekade värdefulla kulturmiljöerna så är delar av den regionala kulturmiljön Haparanda skärgård belägen inom Haparanda skärgårds nationalpark. Skyddet är dock tämligen svagt för kulturvärdena. Det enda som finns inskrivet i nationalparksföreskrifterna är att det är förbjudet att ta bort eller förstöra vrakdelar och labyrinter (se bilaga 3). Dessa uppbär redan skydd genom kulturminneslagen, KML 2 kap, i och med att de är klassade som fornlämningar.

I övrigt är nio av de utpekade regionala kulturmiljöerna i kustlandet och skärgården till delar eller i sin helhet belägna inom naturreservat. Samtliga av dessa nio naturreservat ligger i skärgården. Av dem är det också endast fyra av naturreservaten som i skötselplanen för naturreservatet har uppställda kvalitets- och skötselmål som berör kulturvärden. Dessa kvalitets- och skötselmål (enligt skötselplanen) syftar främst till att genom röjningsinsatser synliggöra forn- och kulturlämningar inom naturreservatet (se bilaga 4). Inga kulturreservat finns inom undersökningsområdet.

I de gällande planerna finns planbestämmelser för nybyggnader på fem skärgårdsöar som mer eller mindre tillgodoser kulturmiljöns intressen. Däremot finns inga hänsyns-, varsamhets- eller skyddsbestämmelser som omfattar den befintliga bebyggelsen i skärgården. På fastlandet förekommer enstaka plan- och områdesbestämmelser inom utpekade kulturhistoriskt värdefulla miljöer. De rör befintlig bebyggelse och gäller fiskeläget vid Nässkatan, (Kalix kommun),

befintliga sjöbodar i Storön, (Kalix kommun), samt fritidsområdet Sinksundet (Luleå kommun). Dessutom finns en stadsplan över fornvårdsområdet i Karlsvik i Luleå kommun. (Se bilaga 5).

Den skyddade arealen som berör värdefulla kulturmiljöer vid kusten och skärgården uppgår till drygt 1842 hektar landområden, vilket motsvarar cirka 31 procent av arealen utpekade värdefulla kulturmiljöer på land. (Om man räknar in de havsområden som ligger inom de utpekade värdefulla områdena stiger siffran till 9701 hektar. Det motsvarar cirka 23 procent skyddad areal land och havsområden).

6. Diskussion och slutsatser

Undersökningen visar att när det gäller skyddet av värdefulla kulturmiljöer vid kusten och i skärgården så är skyddet ännu relativt svagt. I dagsläget är det mindre än en tredjedel av de mest värdefulla kulturmiljöerna som har någon form av skydd för kulturvärdena. För att vi ska nå delmålet om att ”minst 70 procent av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden ska ha fått ett långsiktigt skydd till 2010” behöver därför arbetet med att skydda värdefulla kulturmiljöer intensifieras. Ett led i det arbetet är t.ex. att kommunerna blir bättre på att skydda den befintliga kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen genom detaljplaner och områdesbestämmelser.

Den skyddade arealen har kartlagts genom uppföljningar av antalet byggnadsminnen, antalet skyddade kyrkor eller kapell, antalet kulturmiljöer inom nationalparker och naturreservat, samt antalet planer och områdesbestämmelser enligt Plan- och bygglagen, (PBL) eller den äldre byggnadslagen och byggnadsstadgan (BL/BS) som tillgodoser kulturmiljövärden inom utpekade värdefulla kulturmiljöer. Ovanstående dataunderlag skulle fortsättningsvis kunna användas som indikatorer för att följa skyddade havs- och kustområden med höga kulturvärden. Länsstyrelsen förordar dock att i den årliga regionala uppföljningen av miljömålen enbart gå vidare med antalet planer och områdesbestämmelser som tillgodoser kulturvärden som indikator.

På nationell nivå finns redan idag en indikator som följer antalet skyddade byggnadsminnen i hela landet och i respektive län. Att man av denna indikator inte kan utläsa hur stor andel av byggnadsminnena som är belägna i kust- och skärgårdsområden talar ändå inte för framtagandet av en egen byggnadsminnesindikator för kust- och skärgårdsområden. Eftersom endast en liten andel av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen kan komma ifråga för byggnadsminnesskyddet känns det inte angeläget att ta fram en regional indikator som följer skyddade byggnadsminnen specifikt i kust- och skärgårdsområden. Av samma anledning förordas inte heller antalet kyrkor eller kapell som en regional indikator. Här kan dessutom inte förväntas någon ökning av skyddet eftersom de kyrkor eller kapell som omfattas av skyddet redan är skyddade inom undersökningsområdet.

Länsstyrelsen förordar inte heller framtagandet av en regional indikator över naturreservat för att följa skyddet av kulturvärden. I dagsläget säger nämligen en sådan indikator väldigt lite om skyddet av kulturvärdena. Inom undersökningsområdet är det endast få naturreservat som i skötselplanen för naturreservatet har uppställda kvalitets- och skötsel mål som berör kulturvärden och dessa handlar mest om röjningsinsatser för att synliggöra forn- och kulturlämningar, vilka om

de är klassade som fornlämningar redan uppbär skydd genom kulturminneslagen. Det är främst behovet av att bevara den biologiska mångfalden som styr vilka miljöer som fått områdesskydd genom naturreservat. Utöver själva områdesskyddet är vård och skötsel av tidigare hävdade marker en viktig fråga för att bevara kulturvärdena och skyddet blir därför verkningslöst om t.ex. tidigare hävdade marker lämnas för fri utveckling. Detta resonemang gäller även för nationalparker som indikator för att följa skyddet av kulturvärden. (Huruvida naturreservat eller nationalparker är användbara som indikatorer för att följa skyddet av kulturvärden i kust- och skärgårdsområden har dock länsstyrelsen i denna studie inte tagit ställning till).

Däremot visar kartläggningen av skyddet av kulturvärden genom planer och områdesbestämmelser tydligt på i vilken omfattning och takt kommunerna skyddat värdefulla kulturmiljöer genom PBL eller BL/BS. Länsstyrelsen föreslår därför att i den årliga regionala uppföljningen av miljö kvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård använda antalet planer och områdesbestämmelser som tillgodoser kulturvärden som indikator för att följa skyddet av värdefulla kulturmiljöer. Vid redovisningen av indikatorn bör dessutom en särredovisning göras av om bestämmelserna rör befintlig bebyggelse respektive nybyggnation. (Se bilaga 6, förslag på indikatorpresentation av indikatorn "Skyddade kulturmiljöer i kommunala planer och områdesbestämmelser").

Visserligen finns en del inbyggda problem i att tolka de hänsyns-, varsamhets- och skyddsbestämmelser som kan förekomma i beslutade detaljplaner och områdesbestämmelser. Erfarenheter från tidigare utvärderingar av skydd av kulturvärden genom PBL visar bl.a. att kommunerna inte använder skydds beteckningar och bestämmelser för skydd på ett enhetligt sätt. Otydliga bestämmelser i detaljplanen/områdesbestämmelsen kan också lämna utrymme för felaktiga tolkningar och bedömningar av vilket skydd bestämmelserna ger. Om bestämmelsen är otydligt formulerad ger planen inte heller något egentligt skydd eftersom avgörandet och tolkningen om vad som ska bevaras eller hanteras varsamt då kan komma att förskjutas till själva bygglovsprövningen. Länsstyrelsen bedömer dock att fördelarna med att följa skyddet genom denna indikator uppväger nackdelarna.

Eftersom alla gällande planer som är beslutade finns digitalt registrerade i en shapefil på länsstyrelsen (och som dessutom kontinuerligt uppdateras) kommer alla aktuella planer som berör utpekade kulturhistoriskt värdefulla områden även fortsättningsvis enkelt att kunna sökas fram inom kust- och skärgårdsområdet. Detta görs lämpligen i ArcView eller ArcGis där shapefiler över aktuella planer matchas mot shapefiler över utpekade värdefulla kulturmiljöer utanför tätorter och småorter. En mindre manuell arbetsinsats kommer därefter att krävas för genomgång av eventuella hänsyns-, varsamhets- eller skyddsbestämmelser i nytillkommande planer som förvaras i länsstyrelsens plan- och kartarkiv. Denna arbetsmetod har tillämpats i föreliggande projekt för utsökning av de planer som berör utpekade värdefulla kulturmiljöer inom undersökningsområdet. Tidsåtgången för uppföljningen bedöms därför ligga inom rimliga nivåer, särskilt som antalet nytillkommande planer inte bedöms vara särskilt stort.

7. Litteratur och källor

Kyrkorna i Norrbotten. Från Alkavare till Övertorneå. Institutionen för konstvetenskap Umeå universitet och länsstyrelsen i Norrbottens län. Luleå 1997.

Länsstyrelsen i Halland och Hallands läns museer. 2002. *Indikatorer för kulturhistorisk bebyggelse.* Rapport om miljömålsuppföljning inom miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö. Länsstyrelsens meddelandeserie 2002:23.

Riksantikvarieämbetet. 2004. *Kulturmiljön i plan- och byggsystemet. Metod för miljömålsuppföljning.* Rapport 2004:4.

Riksantikvarieämbetet. 2003. *Skyddade byggnader enligt plan- och bygglagen. Utveckling av statistik för miljömålsuppföljning.* Rapport 2003:1.

Winberg, Björn. 1998. *Kulturmiljöer i naturreservat. En utredning om deras omfattning, vård och framtid.* Riksantikvarieämbetets rapport 1:2.

7.1. Källor

Länsstyrelsens plan- och kartarkiv

Beslut och skötselplaner för berörda naturreservat och nationalpark.

Shapefiler över riksintressen för kulturmiljövården i länet, regionala kulturmiljöer, gällande planer, samt naturreservat och nationalparker.

8. Bilagor

Bilaga 1

Byggnadsminnen i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård

Kommun	Namn på byggnadsminne	Berör regional kulturmiljö
Kalix	Malörens fyrplats (Malören 1:1)	Malören
Luleå	Rödkallens fyr- och fyrvaktarbostad (Rödkallen 2:1)	Rödkallen

Bilaga 2

Kyrkor/kapell i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård

Kommun	Namn på kapell	Byggnadsår eller liknande	Berör regional kulturmiljö
Haparanda	Sandskär eller Haparanda-Sandskär	1800-talets början	Haparanda skärgård
Kalix	Malören	1770	Malören
Luleå	Brändö-Uddskär	Invigdes troligen 1774	Brändöskär/Uddskär
	Rödkallen	Omkring 1800	Rödkallen
	Småskär	Omkring 1720	Småskären

Bilaga 3

Nationalparker i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård

Kommun	Namn	Berör regional kulturmiljö	Föreskrifter (som rör kulturvärden)
Haparanda	Haparanda skärgårds nationalpark	Haparanda skärgård med bl.a. öarna Sandskär och Seskar-Furö	Förbjudet att bortföra eller förstöra vrakdelar, labyrinter, stenar eller andra fasta naturföremål eller ytbildningar såväl på land som på havsbotten

Bilaga 4

Naturresevat i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens skärgård

Kommun	Namn på naturresevatet	Berör regional kulturmiljö	Krav på skötsel (enligt skötselplan)
Haparanda	Torne-Furö	Haparanda skärgård	
	Haparanda Sandskär	Haparanda skärgård	
Kalix	Likskär	Renskär/Likskär	De kultur- och fornminnen som finns i resevatet ska bevaras och vara synliga. (Ännu ej beslutad skötselplan)
	Malören	Malören	
Luleå	Brändöskär	Brändöskär/Uddskär	
	Kluntarna	Kluntarna	De kultur- och fornminnen som finns i resevatet ska bevaras och vara synliga. (Beslutad skötselplan 2004)
	Rödkallen-Söräspen	Rödkallen	
	Småskärens klippor	Småskären	
Piteå	Stor-Rebben	Storrebben/Svarthällan	De kultur- och fornminnen som finns i resevatet ska bevaras, vara synliga och inte tillåtas växa över. (Ännu ej beslutad skötselplan)
	Bondöfjärden	Stenskär	De kultur- och fornminnen som finns i resevatet ska bevaras och vara synliga. (Ännu ej beslutad skötselplan)

Bilaga 5

Gällande planer och områdesbestämmelser i värdefulla kulturmiljöer i Norrbottens kustland och skärgård

Kommun	Namn på ort/ö	Plantyp och aktnr.	Berör regional kulturmiljö	Planbestämmelser (som rör kulturvärden)
Haparanda	Haparanda Sandskär	Byggnadsplan, 112	Haparanda skärgård	Planbestämmelser för nybyggnader vad gäller maxantal för stugor och fiskebodar, placeringen av byggnader, byggnadssätt, byggnadernas storlek, byggnadshöjd och våningshöjd, samt reglering av utseende enligt typritningar.
	Hanhinkari	Detaljplan, 166	Haparanda skärgård	Planbestämmelser för nybyggnader vad gäller placeringen av byggnader, byggnadshöjd och våningshöjd, antal våningar, samt reglering av utseende (taklutning, krav på takfärg, fasadmaterial, samt fasadfärg).
	Hanhinkari	Byggnadsplan, 121	Haparanda skärgård	Planbestämmelser för nybyggnader vad gäller tomtstorlek, byggnadssätt, antal byggnader, byggnadernas storlek, byggnadshöjd och våningshöjd, antal våningar.
Kalix	Nässkatan, Pålänge	Detaljplan, 453	Nässkatan	Reglering av byggrätter, utseendebestämmelser och utökad bygglovplikt för fiskestugor och sjöbodar i syfte att säkerställa områdets kulturhistoriska värden.

	Storön	Detaljplan, 365	Storön	Skyddsbestämmelser för sjöbodarna. Får ej förvanskas, ny bebyggelse måste anpassas.
Luleå	Brändöskär/ Uddskär	Detaljplan, 675	Brändöskär/Uddskär	Planbestämmelser för nybyggnader vad gäller antal stugplatser, avsättning av särskilda områden för yrkesfiskare, avstånd mellan stugorna, byggnadsläge och byggnadssätt, byggnadernas storlek, byggnadshöjd och våningshöjd, samt reglering av utseende enligt typritningar.
	Hindersön	Ändrad detaljplan, 1001	Hindersön	Nyttillkommen bebyggelse skall anpassas till terrängen och den lokala natur och kulturmiljön i materialval, färgsättning och proportioner. I övrigt som nedan under Hindersön akt 655.
	Hindersön	Byggnadsplan, 655	Hindersön	Planbestämmelser för nybyggnader vad gäller tomtstorlek, byggnadssätt, byggnadernas antal och storlek, byggnadshöjd och våningshöjd, samt antal lägenheter.
	Karlsvik	Stadsplan, 730	Karlsvik	Skydd för fornvårdsområden kring lämningar efter järnverks- och sågverksepoken.

	Sinksundet	Områdesbestäm- melser, 906	Sinksundet	Högre krav på anpass- ning till kulturmiljö- värden vid bygglov- prövning för särskilt kulturhistoriskt värde- full bebyggelse, (q- märkt i ob.). För ny- bebyggelse begräns- ningar av tomtstorlek, byggnadsstorlek, vå- ningsantal och utse- ende.
	Småskären	Byggnadsplan, 676	Småskären	Planbestämmelser för nybyggnader vad gäller antalet tomtplat- ser, avstånd mellan stugorna, byggnads- läge och byggnadssätt, byggnadernas storlek, byggnadshöjd och våningshöjd. Endast riktlinjer om utseende, (enligt typritningar). I Kyrkviken gäller specialbestämmelser om stugornas storlek, avstånd mellan stu- gorna, byggnadsläge och byggnadssätt, byggnadernas storlek, byggnadshöjd och våningshöjd, samt utseende (ska ”ha karaktären av fiske- stuga”).

Bilaga 6

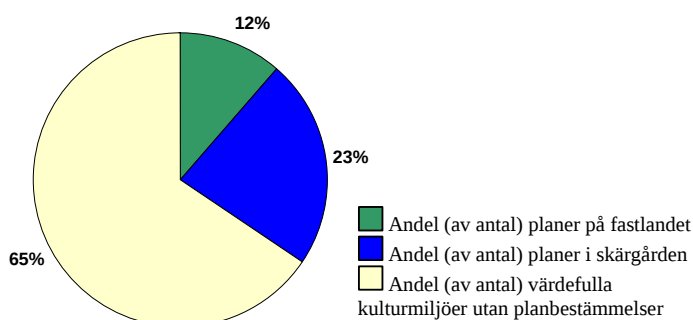
Förslag till indikatorpresentation av indikatorn ”Skyddade kulturmiljöer i kommunala planer och områdesbestämmelser”

Människan har länge funnits i Norrbottens kustland och skärgård och där livnärt sig på flera olika näringar, vilket många än idag levande kulturmiljöer vittnar om. Bland annat har fiskenäringen avsatt många spår i skärgården, alltifrån enstaka fiskestugor till stora fiskelägen med stugor, sjöbodar, hamnanläggningar och gästgårdar. I takt med att fisket minskat har under 1900-talet fiskelägenas betydelse förskjutits från att vara en nödvändig del i säsongsfisket till att bli fritidsbebyggelse för semesterande stads- och bybor. Fiskenäringens miljöer och anläggningar riskerar därmed att på sikt förändras.

Det bästa skyddet mot negativa förändringar av värdefulla kulturmiljöer är intresserade ägare och brukare som med varsam hand vårdar och underhåller miljöerna så att kulturvärdena bevaras. Ibland kan det dock även behövas formella skydd av värdefulla bebyggelse- och kulturmiljöer för att värdena ska bevaras.

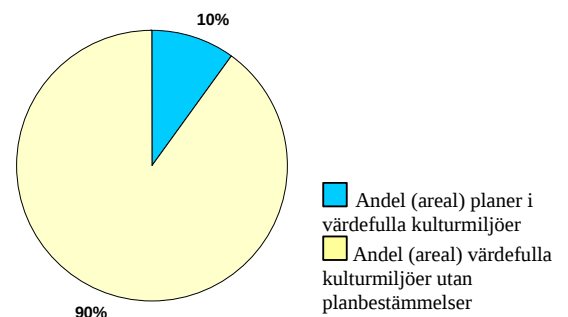
Indikatorn skyddade kulturmiljöer i kommunala planer och områdesbestämmelser visar i vilken omfattning kommunerna skyddat värdefulla kulturmiljöer genom Plan- och bygglagen, PBL. Det är viktigt att kommunerna aktivt arbetar med att skydda såväl hela bebyggelsemiljöer som enskilda byggnader inom utpekade värdefulla kulturmiljöer. Därför har vi valt att följa upp hur kommunerna tar tillvara möjligheterna att genom planer och områdesbestämmelser skydda t.ex. den befintliga kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i Norrbottens kustland och skärgård.

Andel planer i värdefulla kulturmiljöer

Figur 1: Diagrammet visar andel av antalet gällande planer som omfattar värdefulla kulturmiljöer på fastlandet respektive i skärgården.

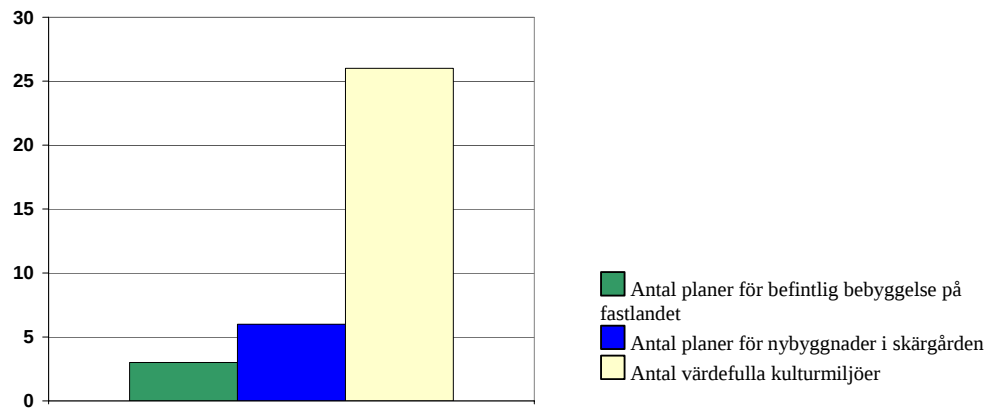
Datakälla: Länsstyrelsen i Norrbotten

Figur 2: Diagrammet visar andel av areal gällande planer som omfattar värdefulla kulturmiljöer på fastlandet respektive i skärgården.

Datakälla: Länsstyrelsen i Norrbotten

Antal planer i värdefulla kulturmiljöer

Figur 3: Diagrammet visar antal gällande planer för befintlig bebyggelse på fastlandet och antal gällande planer för nybyggnader i skärgården som omfattar värdefulla kulturmiljöer.

Datakälla: Länsstyrelsen i Norrbotten

Kommentar till diagrammen Av antalet gällande planer finns planbestämmelser som tillgodoser kulturmiljöns värden i 35% av de utpekade värdefulla kulturmiljöerna i Norrbottens kustland och skärgård. Om man istället utgår från areal planer i värdefulla kulturmiljöer sjunker siffran till 10%. Av dessa planer avser mindre än fem planer befintlig bebyggelse på fastlandet och drygt fem planer avser nybyggnader på länets skärgårdsöar. Däremot finns inga hänsyns-, varsamhets- eller skyddsbestämmelser som omfattar den befintliga bebyggelsen i skärgården.

Indikatorn visar att kommunerna inte använder möjligheten att skydda värdefulla kulturmiljöer genom Plan- och bygglagen, PBL särskilt aktivt i Norrbottens län. För att vi ska nå delmålet om att "minst 70 procent av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden ska ha fått ett långsiktigt skydd till 2010" behöver arbetet med att skydda värdefulla kulturmiljöer intensifieras. Ett led i det arbetet är att kommunerna blir bättre på att skydda den befintliga kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen genom detaljplaner och områdesbestämmelser.